

JÓNÁS, A PRÓFÉTA*

„Te csak prédikálj, Jónás . . .“

Születése után 100 évvel, Babits az ószövetségi Jónás alakjában megjelenő modern prófétaként él a köztudatban. Nem véletlenül. Nagy művei között a Jónás könyve a legnagyobb és legnépszerűbb alkotása. Nemcsak költészetének csúcsa, de egyben életének igazi számadása is, mert az ószövetségi történetben saját emberi és művészi útjának összefoglalását találta meg.

Az elbeszélő költemény cselekménye híven követi az ószövetségi történetet — Jónás menekülését a tengeren az Úr parancsa elől, bűnhődését a cethal gyomrában, majd prófétálását; eredeti szándéka ellenére, a romlott Ninivében, végül az Úr általi „kioktatását“ és megszegyenyítését a pusztában, — de ugyanakkor messze túlnő azon. Az elbeszélte történet, a szószerinti jelentésben, a példázat leckéjén túl, még két szimbolikus jelentést is hordoz. A bibliai Jónás történetében ugyanis Babits olyan tragikus hősré talál, kinek sorsával saját emberi és művészi alkátának drámáját is kifejezhette. A sivatagba vonulás — mint a magányba húzódo magán-békesség — vágyának ütközése az igazságkeresés szenvedélyével, a küldetéstudat parancsával: ez magának Babitsnak a „belső élettörténete“** és lelkiismeretének etikai síkon megfogalmazott vívódása is. A valódi szerepével viaskodó próféta küzdelmének története így lesz Babits világszemléletének élettörténete is, s a harc eldőlte Jónás lelkében, mint a mű erkölcsi tanulsága: Babits erkölcsi problematikájának megoldása. De Babits nemcsak világszemléletének élettörténetét beszéli el áttételesen, allegorikus módon a Jónás könyvében, hanem egyben — egyéni drámáján felülemelkedve — az európai kultúra sorsáért aggódo humanista intő szózatává alakítja az ószövetségi történetet.

A mű alaphelyzetét az erkölcsi feladatvállalás elől rejtőzködő-megfuto próféta sorsa adja. A magányra és békességre vágyó Jónás, ki „rühellé a prófétaságot“, a szemlélődő realizmus híve s nem vágyik közéleti szerepre. Miért vonakodik Jónás a küldetés elfogadásától, Babits szavaival: „a rendelteteses élet“ vállalásától? Egyrészt alaptermészetéből fakadóan, de azért is, mivel Jónás-Babits azzal is tisztában van, hogy a próféta küldetése ellenállásba ütközik, mert „a gonosz fittyet hány a jóra.“ Felsejlik ugyanakkor az Ister és a rossz közötti viszony helyes értékelésére vonatkozó — kezdetben homályos — felismerés is***, amely ugyancsak az isteni küldetést vállaló próféta szenvedésére, a jó és rossz között folyó küzdelemben való felörlődésére enged következtetni.

Tagadhatatlan ugyanakkor — a próféta erkölcsi feladatvállalása elől való menekülésével egyidőben — Jónás belső indítékának jelenléte is az isteni küldetés parancsának elfogadására, megélésére. Babits erkölcsi problematikájának már kezdeti időszakában erőteljesen jelentkezik a

* Babits Mihály (1883—1941) születésének századik évfordulójára.

** Sötér István megállapítása.

*** „Hiszen tudhattam! Kellott volna tudni! / Azért vágytam hajón Tarsisba futni... / Mert te vagy, aki fordít rosszat jóra, / Minden gonosznak elváltatója“.

profétai szó felemelésének az igénye. Mindez mélyen Babits keresztényi humanizmusába ágyazottan jelentkezik és nyer igazi értelmet: a szemlélődő kívülálló és „magán-békét” kötő magatartás egyenértékű a bűnnel, s a rendeltetéses életnek hátat fordító próféta „bőjtje és jámborsága” — Istennek mint a pelyva — semmit sem ér, hisz: „atyjafiáért számot ad a testvér!” Ezért nincs mód tehát a kívülállásra, az erkölcsi feladatvállalás megtagadására. Az ilyen magatartás a bűnnel egyenértékű, s mint ilyen: törvényszerűen maga után vonja a bűnhődést, és amit Jónás a „cethal-mélyötétjében” szenvedve végérvényesen megtanul: „nincs mód nem menni, ahova te küldtél”. A küldetést tehát nem lehet büntetlenül visszautasítani, s ha az imént még úgy hitte a rejtőzködő próféta, hogy szenvedéstől menti magát a küldetést megtagadva, most már azt is tudja, hogy: „nincs mód futni tőled / s ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.”

A „rendeltetéses életet” vállaló Jónást azonban hamar magával ragadja a profétai küldetéstudat hevülete és túlbuzgósága. Annyira beleéli magát szerepébe, oly mértékben azonosul isteni küldetésével, hogy — proféciájának csekélyke eredményességétől is dühödten — hamarosan az isteni ítélet és igazságszolgáltatás végrehajtójának képzeletét magáé. A hamis világmegváltó szerep valóságos megszállottjaként, fanatikus hévvel támad a rossz jelenlétét megtestesítő Ninivére, s ha a profécia siker-eredményességét illetően nem is lehet oka túlfűtött optimizmusra, a rossz gyökerestől történő kiirtását illetően teljességgel feledni látszik az Úr kezében való „eszköz” mivoltát, tényleges feladat- és hatáskörét! Az imént még a küldetés elől menekülő Jónás tehát átesik a ló túlsó oldalára: saját szerepének tulajdonít túlzott fontosságot, de „le kell esnie a lóról”, hogy újabb csalatkozás és szenvedés árán eszmélhessen tényleges helyére és szerepére az örök Rendben. A túlfűtött profétai lendületet lehűtő, kijózanító kioktatás — Jónás megleckéztetése és szégyenvallása a pusztában —, a maga megközelíthetetlenül fenséges mivoltában mutatja meg Istent, s Jónás tulajdonképpeni szerepét is az Úr terveiben. Isten úgy jelenik meg mint abszolút szuverén Úr, a történelem Ura; közte és az ember között áthághatatlan távolság, szakadék van, amit az ember önerejéből semmiképp nem hidalhat át. Az ember nem befolyásolhatja Istent, és most már az is világos, hogy: nemcsak a bőjt és jámborság pelyva az Úr szemében, de maga a küldetést vállaló próféta sem lépheti túl meghatározott hatáskörét: „Te csak prédikálj Jónás, én cselekszem.” Ő is „csak” eszköze az Úrnak épp úgy, mint az Úr terveit munkáló idő, a századok, vagy akár — az Úr terveibe beépülve — a rossz maga is.

Jónás tehát — a maga módján — segíti az Úr terveinek megvalósulását, amikor beleépül az örök Rendbe: „... egyik-másik / szívből még Jónás szava kicsírázik, / mint a jó mag, ha termőföldre hullott, / s pislog mint a tűz, mely titkon kigyulladt.” Azt azonban tudomásul kell vennie, hogy a döntés és cselekvés joga kizárólag Istené: „A szó tiéd, a fegyver az enyém.”

Egy pillanatra azt hihetnénk, hogy a lemondás, a „minden-mindegy” filozófiáját sugallja mindez. Csakhogy a profétai küldetésben túlságosan elvakult Jónás épp akkor oktatódik ki minderről, midőn már valóságos megszállottként, fanatikus hévvel támad a világban levő rosszra, s irtalmatlanul fölégetné Ninivét, feledvén, hogy: ez már nem tartozik rá. Feledvén — amit pedig tudnia kellett volna —, hogy Isten e téren is

elérhetetlen messzeségben, mérhetetlen „magasságban“ van az embertől — most épp jóságával és irgalmával —, mert nem akarja a pusztulást! És ez „a magasságos szózat“ Babits keresztény humanizmusának legszebb kifejeződése: Ninive, a Város, Európa, bármily bűnös — és Jónás szerint fölégetendő —, mégsem elpusztítandó! Isten ebben is „nagyobb“, mint az ember: szánja Ninivét, „mely lépcsőt emel a jövőnek, és megkegyelmez neki...“

Míg az első világháború idején Babits erkölcsi problematikájában Isten és a rossz jelenléte a világban nem fért meg, illetve össze nem egyeztethető ellentmondást jelentett, addig itt ez a kérdés már megoldódott Babits számára; az ellentmondás elsimult, az összeférhetetlenség egyszerű ellentétté szelődött. Isten „megengedi“ a rosszat, a rossz jelenlétét, de „hatalmában van“, s az nem gátolhatja meg terveinek végki-fejletében. „A Jó eszköze a rossz is.“ S „Ninive nem él örökké.“ Igaz, Jónás sem: „Eljön az ideje még, / születni fognak újabb Ninivék / és jönnek új Jónások...“, de mindezek az Úr terveinek megvalósulását hivatottak szolgálni.

Mégis, hol van az ember helye ebben a világszemléletben? Tulajdonképpen erre a kérdésre válaszol az elbeszélő költeményt bezáró Jónás imájával Babits: tele voltam azzal, hogy mekkora alkotó, próféta vagyok, s lám, most mindezt „viszi a víz“, de azért *mégis* szólnom, mondanom kell, „mint Ő súgja... s mint rossz gégémbe telik / és ne fáradjak bele estelig / vagy míg az égi és ninivei hatalmak / engedik, hogy beszéljek s meg ne haljak.“

Az ember — a költő és próféta — nem tehet mást, vallja küldetésének heroikus vállalásával Babits, mint végzi a maga szolgálatát; az írástudó, a pompéji katona, akinek önmentő árulása volna a legszörnyűbb árulás. A többi az Úr kezében van.

DÁVID ISTVÁN

ORGONÁINK VÉDELMEBEN

Az épületeket kivéve, talán az orgona az egyetlen olyan egyházművészeti objektum, mely nagyobb múltra tekinthet vissza, mint maga a kereszténység. 2200 éves története alatt volt már római cirkuszok és vásári multságok kedvenc hangszere, majd kb. 1000 év alatt fokozatosan bevonult a keresztény templomokba, és mint egyházzenei segédeszköz, elterjedt egész Európában. A reformáció alatt száműzték, majd később rehabilitálták. Az elcsitult vallási ellentétek után egyfelől — kis hordozható példányai révén — a házi muzsikálás közkedvelt hangszere lett, majd újra alkotva önmagát, átlényegült minden idők legpompásabb hangszerévé: a barokk orgonává. Sajnos a XIX. század orgonaépítészete már árnyként telepszik rá a sorozatgyártás és a technikai újítások egész sora. Fokozatosan elfordultak az addig használt és jól bevált építési